

Шевчук Віталій Вікторович (кандидат військових наук)¹
Пунда Юрій Васильович (доктор військових наук, с.н.с)²

¹Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, Україна

²Міністерство оборони України, Київ, Україна

МІГРАЦІЙНА КРИЗА ЯК СКЛАДОВА ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

В статті йдеться про передумови і витоки масштабних міграційних процесів, що відбуваються на територіях держав Європейського Союзу (ЄС) впродовж останнього десятиліття та наведено дослідження зв'язку між міграційними потоками і сучасними гібридними війнами, посилюючись на кореляцію несхожих умов ведення війни, таких що відображають використання як військових так і невійськових засобів гібридної експансії Російської Федерації. Приведений опис процедур, що представляють застосування звичайних та нетрадиційних засобів впливу Росії, а також її державних і недержавних суб'єктів, які мають на меті спровокувати нестабільність, невпорядкованість державотворчих процесів в Україні та країнах Європейського Союзу.

Метою даної статті є визначення передумов міграційних потоків, дослідження потенційного зв'язку між ними в Європі, а також інструментами сучасної гібридної війни в Україні і світі.

Дослідження є важливим для забезпечення регіональної безпеки країн східної Європи, оскільки з однієї сторони гібридні загрози з боку Росії розглядаються як основні для національної безпеки України, а з іншої сторони як соціальна напруженість, спричинена біженськими кризами і пов'язаними з ними страхами, що є одними з основних факторів політичної нестабільності та соціальної роздробленості в усьому світі, а отже провокація виникнення масштабних міграційних потоків може бути новою формою повзучої гібридної експансії Російської Федерації, що проводиться з метою досягнення останньою своїх амбітних цілей.

Ключові слова: міграційна криза, гібридна війна, експансія, соціальна напруженість, багатополарність.

Вступ

Напрацюванню моделей дій необхідних для протидії наслідкам гібридної війни передують визначення та дослідження умов та чинників, які мають бути вирішені на державному рівні.

Впродовж останніх років сучасними вітчизняними та європейськими дослідниками проведено низку вагомих наукових досліджень де своєю увагою науковці звертають на мету, механізми технології та засоби гібридної війни Російської Федерації в Україні, а також їх вплив на країни Європейського Союзу.

Особливу увагу науковці привертають до таких складових гібридної війни як – пропаганда, шпигунство, диверсії кібератака. Разом з тим поза увагою авторів залишається таке явище гібридної експансії як міграційні процеси.

Постановка проблеми. Конфлікт між Україною та Росією став найгострішою кризою в Європі після закінчення Другої світової війни. Тривалість, масштаб, кількість жертв, втрат особового складу Збройних Сил України, відображають всю гостроту суперечностей, які виникли не лише між Україною і Росією.

За влучним висловом фахівців Національного інституту стратегічних досліджень України [1], Україна є лише одним із фронтів гібридної війни.

У цьому протистоянні наша країна розраховує на подальшу підтримку Європейського Союзу як спільноти демократичних країн, відданих принципам Статуту Організації Об'єднаних Націй (ООН) та загальнолюдським цінностям. Сьогодні особливої актуальності набуває необхідність з'ясування чи існують інші fronti світової гібридної війни і чи не є країни – члени Євросоюзу та і сам Євросоюз ще одним фронтом світової гібридної війни та чи можуть останні потоки міграції до країн ЄС потенційно бути частиною російської стратегії гібридної війни у створенні регіональної нестабільності та послаблення авторитету, надійності та єдності Європейського Союзу на міжнародній арені.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки з'явилась низка наукових публікацій стосовно викликів та загроз гібридної війни.

Так, вагомий внесок у розвиток теорії гібридної війни зробили [2,3,4]. У них аналізується сутність зазначеного явища описуються інформаційні аспекти гібридної війни, відображається ретроспектива формування її складових і процесів та наголошується на формуванні національної стратегії припинення війни, а також виходу з кризи.

Метою статті є визначення передумов міграційних потоків та дослідження потенційного

зв'язку між ними в Європі та інструментами сучасної гібридної війни в Україні та світі.

Виклад основного матеріалу дослідження

Сьогодні існує низка визначень поняття гібридна війна, і кожен науковець пропонує власні уточнення [5-6]. Зважаючи на односторонній характер дій Російської Федерації автори пропонують визначення поняття не стільки “гібридної війни”, скільки “гібридної агресії”.

Отже, в ході подальших міркувань під гібридною агресією розумітимемо комплексне про активне застосування країною агресором всіх інструментів національної сили (в т.ч. у неконвенційних, прихованих формах) з намаганням уникнути правового статусу країни-порушника норм міжнародного права. При цьому збройна агресія “класична війна” та/або загроза

подальшої її ескалації є засобом підтримки невійськових заходів. До того ж, на відміну від “класичної” війни, у гібридній війні сторона, що зазнає нападу, часто не може ідентифікувати його як напад.

Важливо, що агресор використовує неконвенційні, приховані і неправові за суттю форми тиску, при цьому позиціонує їх як “вимушені” заходи у відповідь на порушення норм міжнародного або гуманітарного права країною-жертвою або її союзниками.

Сучасне поняття “гібридна війна” у масовій свідомості пов'язане насамперед із діями Російської Федерації в Україні. На рисунку 1 наведено схему “дизайну операції” із повернення України під російський вплив, який запропонував Ханс Мідтун [7].

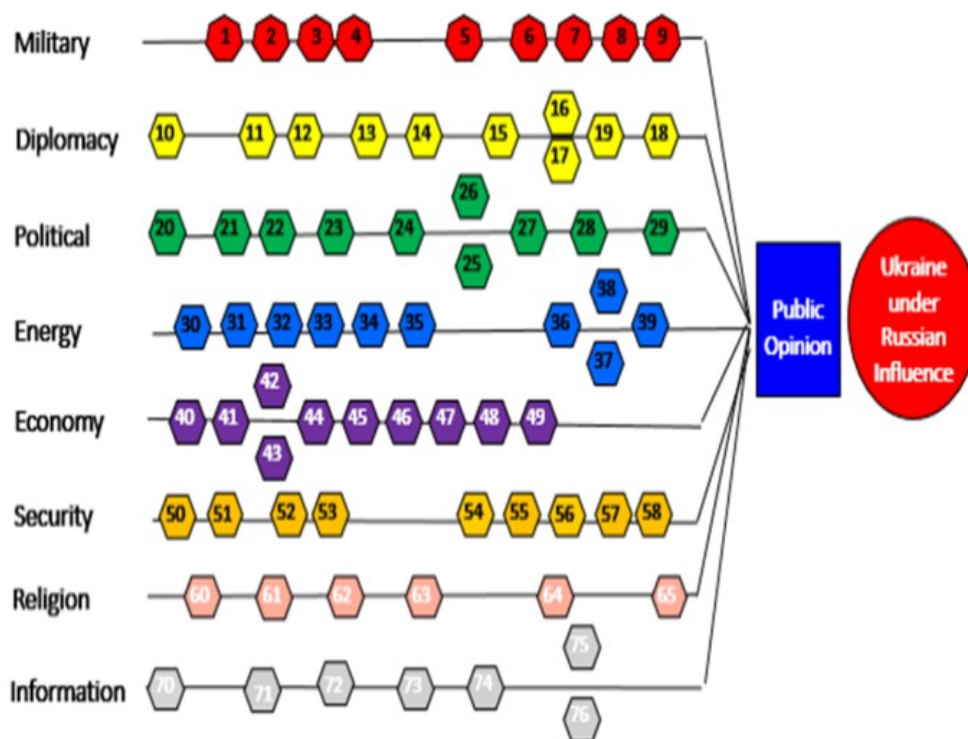

Рис. 1 Дизайн операції

Схема в цілому відображає сутність бачення конфлікту як сукупності різнорідних ліній операцій, які впливають на різні “центри тяжіння”, проте ведуть до спільного результату – зміни громадської думки як всередині України, так і поза її межами, що зрештою дасть змогу повернути Україну під контроль Росії.

Важливим аспектом у визначенні гібридної агресії є намагання уникнення країною-агресором правового статусу порушника норм міжнародного права.

На сьогодні система міжнародних відносин базується на положеннях статуту ООН [8], який добровільно зобов'язалися виконувати всі країни-члени організації. Слід зазначити, що статут ООН

містить суперечливі принципи, відповідно до яких можна легітимізувати абсолютно протилежні підходи у будь-якому конфлікті. Наприклад стосовно конфлікту у Сирії одна група країн обґрунтовує свою позицію дотриманням принципу загальної поваги до прав людини, інша – неприпустимістю втручання у внутрішні справи держави та наданням допомоги за запитом легітимного уряду. У випадку з незаконною окупацією Криму, Росія прикривається принципом самовизначення народів і націй, але одночасно грубо і неприховано нехтує принципами невтручання у внутрішні справи держави та поваги до територіальної цілісності держав.

Розуміючи механізм прийняття рішень у Раді Безпеки ООН та рушійні сили дій ключових гравців на міжнародній арені, можна зробити очевидний висновок – сучасна система міжнародних відносин не гарантує нікому і нічого. І дуже болючим для кожного громадянина України є факт, що наша країна стала хрестоматійним зразком жертви сучасної кризи міжнародних відносин.

Сутність кризи полягає в тому, що “червоні лінії” окреслені угодами, статутами, домовленостями застаріли і не відіграють стримуючої ролі для країн з потужним військовим потенціалом у процесі досягнення ними власних цілей. Якщо цілі національної політики формуються за імперськими лекалами, то і угоди та домовленості розглядаються лише як простір для пошуку прогалин у їх змісті для уникнення відповідальності за порушення їх суті. На жаль, сподіватись на можливість підписання з агресором кращої угоди без зміни фундаментальних засад формування його зовнішньої політики, подібне до сподівання на припинення крадіжок шляхом написання кращого Кримінального кодексу.

Ще одним чинником, що поступово знецінює значущість принципів міжнародних відносин, є науково-технічний прогрес. Статут ООН ухвалений напередодні ядерної ери, але задовго до космічної та інтернет-ери.

Сучасні технології дають урядам такі інструменти, які навіть неможливо було передбачити на час підписання статуту ООН. Завдяки інтернету, соціальним медіа, прозорості

кордонів, вільному обігу товарів і грошей, а також багатьом іншим технологіям розроблено настільки широкий спектр засобів втручання у внутрішні справи держави, що подекуди складно їх ідентифікувати. До речі, цілком можливо, що атака на нафтопереробні заводи саудівської компанії Saudi Aramco у 2019 році є одним із епізодів глобальної гібридної війни. Крім того, що досить дешеве обладнання завдало величезних прямих збитків, атака призвела до добового зростання ціни на нафту Brent на 13,86% і ледь не спричинила радикальну зміну структури нафтового ринку.

Таким чином, перспективи розвитку глобального та європейського безпекового середовища є досить похмурими. Сучасні технології і застарілі засади міжнародних відносин породжують нове глобальне протистояння, у якому головні опоненти практично необмежені у виборі засобів досягнення цілей.

І тут на перший план виходить проблема визначення глобальних цілей Російської Федерації. Якщо проаналізувати сутність заяв та дій Російських політиків, то цілком вірогідним є припущення, що з метою забезпечення стабільності існуючого в Росії режиму та відволікання уваги населення від внутрішніх проблем, діюча верхівка прагне досягнути успіхів у російській експансії на Захід. Виходячи з такого припущення можливо синтезувати дизайн операції з повернення Східної Європи під вплив Росії (рис. 2).

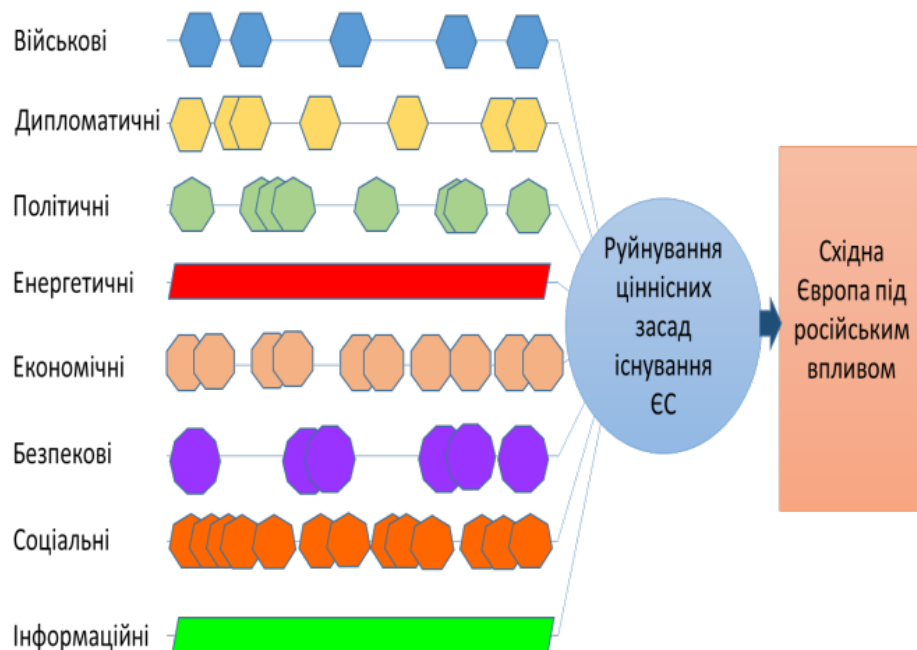

Рис. 2 Дизайн операції з повернення Східної Європи під вплив Росії

Дизайн розроблено з урахуванням тих же теоретичних положень, які використав Ханс

Мідтун для розроблення дизайну операції з повернення України у сферу впливу Росії.

Очевидно, що на сучасному етапі це неможливо реалізувати без руйнування засад існування альянсів, до складу яких входять країни Східної Європи, в тому числі засад існування Євросоюзу. Основними “лініями зусиль” будуть енергетична та інформаційна.

Акцією інформаційної лінії можливо віднести заяву В. Путіна в інтерв'ю газеті Financial Times про те, що ліберальна ідея віджила своє остаточно. При цьому В. Путін акцентує увагу саме на проблемах пов'язаних з міграцією, а саме на конфліктах корінного населення та мігрантів. Ця заява відразу викликала різку критику західних політиків. Практично негайно у відповідь висловився президент Європейської комісії Дональд Туск, який зазначив: “Той хто стверджує, що ліберальна демократія застаріла, стверджує також те, що застаріли свободи, застаріла правова держава, і що права людини застаріли”. Швидше за все така швидка і гостра реакція зумовлена тим, що ліберальну ідею покладено в основу створення та існування Європейського Союзу.

Справді, Євросоюз позиціонує себе як спільнота, об'єднана загальнолюдськими цінностями, а не швидкоплинними інтересами. Саме ліберальні цінності, покладені в основу взаємодії країн-членів Євросоюзу, приваблюють населення країн найближчого оточення, в тому числі України, та істотно впливають на формування внутрішньої політики країн-членів. Як не дивно, але прихильниками загальнолюдських цінностей є і певна частина населення Росії, яку російські фахівці стратеги називають носіями “протестного потенціалу населення” та активно йому протидіють. Таким чином, атаку В.Путіним ліберальної ідеї не слід сприймати як звичайне філософствування перед

журналістами, варто поставити її в один ряд з Мюнхенською промовою, тезами про Україну як “неспроможну державу”, оголошену задовго до незаконної окупації Криму. Саме ця теза про застарілість ліберальної ідеї розкриває сутність протистояння в Європі і показує основне джерело загроз у сучасному і найближчому майбутньому середовищі безпеки, в тому числі для Європейського союзу і НАТО.

Небезпечними трендами гібридної агресії є зловживання демократичними цінностями, а також маніпулювання ними, що може довести їх до абсурду, сформувати різко негативне їх сприйняття виборцями, і спричинить прихід до влади політиків-популістів. Саме спекуляція демократичними цінностями дає змогу:

вести потужні пропагандистські кампанії через “вільні” засоби інформації, використовувати соціальні медіа для “інформаційного кілерства” певних партій або політиків;

застосовувати інструменти ринкової економіки для монополізації енергетичного ринку;

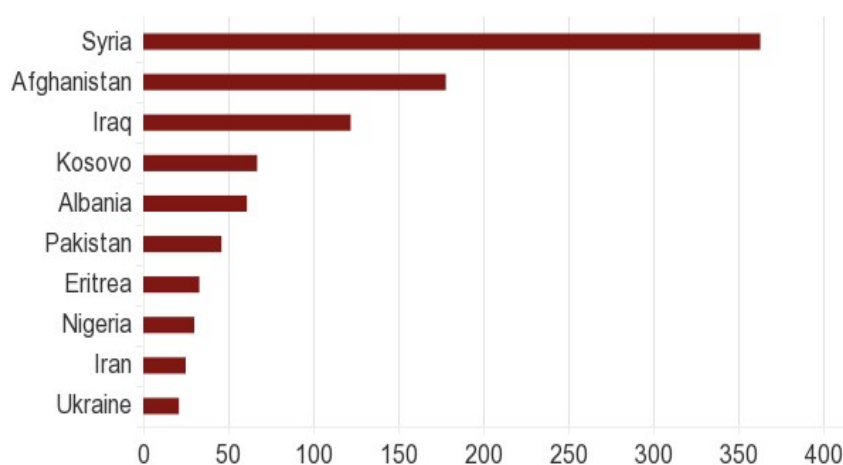
надавати приховану матеріальну підтримку партіям, організаціям, кампаніям та політикам, які впливають на політичний ландшафт країни;

сприяти появі хвиль міграції значних мас населення у демократичні країни провокуючи військові кризи в сусідніх державах.

Як приклад останньої тези можна розглянути приклад конфлікту в Сирії. Адже саме підтримка Росією режиму Башара Асада призвела до його загострення. Як наслідок, відповідно до різних даних поза межами Сирії знаходяться від 5 до 6,5 мільйонів сирійських біженців. В той же час, найбільше шукачів притулку в Європі у розпал міграційної кризи в Європі було саме з Сирії (рис.3.)

Top 10 origins of people applying for asylum in the EU

First-time applications in 2015, in thousands

Source: Eurostat

Рис. 3 Співвідношення кількості мігрантів

Міграційна криза в Європі не виникла сама по собі. Для кожної людини покинути все у пошуках гідних умов життя є дуже складним рішенням. Як правило це є жестом останньої надії, коли на батьківщині відсутня навіть сподівання на можливість кращого життя. В свою чергу, метою міграції є країни, де забезпечується не стільки можливість створення прийнятних побутових умов, скільки забезпечення безпеки та поваги до загальнолюдських прав. Тому передбачувано, що основні маршрути міграції будуть брати початок в країнах та регіонах де ведуться збройні конфлікти. Кінцевою точкою в цих шляхах, будуть країни де на належному рівні забезпечуються права людини.

В свою чергу, наплив мігрантів створює значне навантаження на економіку та соціальну сферу і спричиняє соціальну напругу всередині країни, що надає притулок. Виходячи з таких міркувань у згаданому інтерв'ю В. Путін формулює навратив критики ліберального устрою, через неефективне реагування на проблему, до якої сам і приклав зусиль. Саме цей навратив просувають і популістичні російські політики, які в подальшому це більше підривають ліберальні цінності.

Таким чином, вплив міграційної кризи на єдність Євросоюзу полягає в її руйнуванні ключових цінностей демократичних країн, та, як наслідок, провокує зростання націоналістичних настроїв і впливовості популістичних політиків, в тому числі, проросійських.

Література

1. Горбулін В. Світова гібридна війна: Український фронт. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2017. С. 496. 2. Попович В. Гібридна війна як сучасний спосіб ведення війни: історичний та сучасний виміри 2016. № 2 (35). С. 75–79. 3. Фесюков І. Основні методи ведення гібридної війни. *Вісник НУ ОЮА Актуальні проблеми політики*. 2016. С. 66–77. 4. Полумієнко С. Гібридна війна, її окремі передумови стратегії та наслідки: *Вісник НАК України*. 2017. № 8. С.72-82. 5. Countering Russia's Hybrid Threats: An Update. Revised Draft Special Report by Lord Jopling (United

Висновки й перспективи подальших досліджень

Виходячи з поточного дослідження, можна стверджувати, що Росія чітко реалізує свою ідею “селективної багатополарності”, це означає, що вона бере активну участь у конфліктах на міжнародній арені та ретельно вибирає лише тих опонентів, які дозволяють їй проявити себе як глобальну силу на світовій арені, “той, хто приводить у рух речі”. Якщо припустити, що Росія не відмовилася від своїх агресивних амбіцій як у своїх сусідніх країнах, так і в усьому світі, то можна очікувати, що вона має намір і в майбутньому втручатися у конфлікти в інших державах. Таким чином, в інтересах західних країн, постійно оцінювати ситуацію в кожному конкретному випадку та вживати активних контрзаходів, щоб уникнути масових міграційних потоків (швидше за все, до ЄС), як тільки стане очевидним, що Росія націлена на деякі з країн. Для ЄС це означатиме ретельний та об'єктивний моніторинг політичної ситуації, а також потенційних гібридних сценаріїв у різних країнах світу - не події, які хотів би бачити ЄС у цих країнах, а те, що насправді відбувається там.

Отже, перспективою подальших наукових досліджень у цьому напрямі передбачено розроблення методичних підходів до формування політики держави щодо її впливу на припинення незаконних міграційних потоків.

Kingdom) Special Rapporteur. – NATO Parliamentary Assembly, [https://www.nato-pa.int/download_file?filename=sites/default/files/2018-10/2018_6_Lanoszka_A_Russian_Hybrid_Warfare_and_Extended_Deterrence_in_Eastern_Europe_2016_International_Affairs_92\(1\).7_Hans_Mitun_Hybrid_War_in_Ukraine_-_predictions_for_2019_and_beyond.8.Charter_United_Nations_2012.Uniting_Our_Strengths_for_Peace_-_Politics_Partnership_and_People_Report_of_the_High-Level_Independent_Panel_on_United_Nations_Peace_Operations_A/70/95-S/2015/446_16_June_2015](https://www.nato-pa.int/download_file?filename=sites/default/files/2018-10/2018_6_Lanoszka_A_Russian_Hybrid_Warfare_and_Extended_Deterrence_in_Eastern_Europe_2016_International_Affairs_92(1).7_Hans_Mitun_Hybrid_War_in_Ukraine_-_predictions_for_2019_and_beyond.8.Charter_United_Nations_2012.Uniting_Our_Strengths_for_Peace_-_Politics_Partnership_and_People_Report_of_the_High-Level_Independent_Panel_on_United_Nations_Peace_Operations_A/70/95-S/2015/446_16_June_2015).

МИГРАЦИОННЫЙ КРИЗИС КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ГИБРИДНОЙ ВОЙНЫ

Шевчук Виталий Викторович (кандидат военных наук)¹
Пунда Юрий Васильевич (доктор военных наук, с.н.с)²

¹ *Національний університет оборони України імені Івана Черняховського, Київ, Україна*

² *Міністерство оборони України, Київ, Україна*

В статье говорится о предпосылках и истоки масштабных миграционных процессов, происходящих на территориях государств Европейского Союза (ЕС) в течение последнего десятилетия, приведены исследования связи между миграционными потоками и современными гибридными войнами, ссылаясь на корреляцию непохожих условий ведения войны, которые отображают использование, как военных так и невоенных средств, гибридной экспансии Российской Федерации. Исследование является важным для обеспечения региональной безопасности стран Восточной Европы, поскольку с одной стороны гибридные угрозы со стороны России рассматриваются как основные для национальной безопасности Украины, а с другой стороны как социальная напряженность, вызванная кризисами беженства и связанными с ними страхами, которые являются одними из основных факторов политической нестабильности и социальной раздробленности во всем мире, а следовательно провокация

возникновения масштабных миграционных потоков может быть новой формой ползучей гибридной экспансии Российской Федерации, которая проводится с целью достижения последней своих амбициозных целей.

Ключевые слова: миграционный кризис, гибридная война, экспансия, социальная напряженность, многополярность.

MIGRATION CRISIS AS A COMPONENT OF A HYBRID WAR

Vitalii Shevchuk (Candidate of military sciences),¹

Yurii Punda (Doctor of military sciences)²

¹*National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovsky, Kyiv, Ukraine*

²*Ministry of Defense of Ukraine, Kiev, Ukraine*

The article discusses the preconditions and origins of large-scale migration processes taking place in the territories of the European Union (EU) over the past decade and presents a study of the relationship between migration flows and modern hybrid wars, referring to the correlation of dissimilar warfare conditions, both military and non-military means of hybrid expansion of the Russian Federation. The description of the procedures representing the use of conventional and non-traditional means of influence of Russia, as well as its state and non-state actors, which are aimed at provoking instability, disorder of state-building processes in Ukraine and the European Union.

The study is important for the regional security of Eastern European countries since on the one hand, hybrid threats from Russia are seen as fundamental to Ukraine's national security, and, on the other hand, social tensions caused by refugee crises and related fears, which are major factors in political instability and social fragmentation around the world, and therefore the provocation of large-scale migration flows may be a new form of creeping hybrid expansion of the Russian Federation, carried out in order to achieve the latter's ambitious goals.

Keywords: migration crisis, hybrid war, expansion, social tension, multipolarity.

References

1. Horbulin V. Svitova hibrydna viina: Ukrainskyi front. Natsionalnyi instytutu stratehichnykh doslidzhen. 2017. S. 496. **2. Popovych V.** Hibrydna viina yak suchasnyi sposib vedennia viiny: istorychnyi ta suchasnyi vymiry 2016. № 2 (35). S. 75–79. **3. Feskov I.** Osnovni metody vedennia hibrydnoi viiny. Visnyk NU OIuA Aktualni problemy polityky. 2016. S. 66–77. **4. Polumiienko S.** Hibrydna viina, yii okremi peredumovy stratehii ta naslidky: Visnyk NAK Ukrainy. 2017. № 8. S.72-82 **5.** Countering Russia's Hybrid Threats: An Update. Revised Draft Special Report by Lord Jopling (United Kingdom) Special Rapporteur. –

NATO Parliamentary Assembly, <https://www.nato-pa.int/download-file?filename=sites/default/files/2018-10/2018>. **6. Lanoszka A.** Russian Hybrid Warfare and Extended Deterrence in Eastern Europe. 2016 *International Affairs*, 92(1). **7 Hans Mitun.** Hybrid War in Ukraine – predictions for 2019 and beyond. **8.** Charter United Nations, 2012. Uniting Our Strengths for Peace – Politics, Partnership and People, Report of the High-Level Independent Panel on United Nations Peace Operations, A/70/95-S/2015/446, 16 June 2015.